

อริยบุคคล The Noble Individual

โสภณ จาเลิศ*

Sophon jalerd

บทคัดย่อ

อริยบุคคล หมายถึง บุคคลผู้ประเสริฐ มีอยู่ 4 ระดับ ได้แก่ พระโสดาบัน พระสกิทาคามี พระอนาคามี และพระอรหันต์ ตามลำดับ โดยไม่ระบุถึงความเป็นหญิง ความเป็นชาย หรือความเป็นบรรพชิต หรือเป็นฆราวาส แต่หมายถึง สภาพจิตหรือคุณธรรมที่อยู่ในระดับต่าง ๆ กัน คือการละสังโยชน์ หรือละกิเลสที่ผูกมัดใจให้เป็นทุกข์ มี 10 อย่างตามลำดับ คือ พระโสดาบัน ละสังโยชน์สามอย่างข้างต้นได้คือ สักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา และ สีลัพพตปรามาส พระสกิทาคามี ละสังโยชน์สามอย่างข้างต้นได้เหมือนกับพระโสดาบัน แล้ว ยังทำกามราคะ และปฏิฆะน้อยกว่าพระโสดาบัน พระอนาคามี ละสังโยชน์ห้าอย่างเบื้องต้นได้เด็ดขาด ตั้งแต่สักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา สีลัพพตปรามาส กามราคะ และปฏิฆะ พระอรหันต์ ละสังโยชน์ทั้ง 10 อย่าง คือ 1. สักกายทิฏฐิ 2. วิจิกิจฉา 3. สีลัพพตปรามาส 4. กามราคะ 5. ปฏิฆะ 6. รูปราคะ 7. อรูปราคะ 8. มานะ 9. อุทธัจจะ 10. อวิชชา

คำสำคัญ: อริยบุคคล

Abstract

The Noble Individual means a holy people that are divided into four levels namely, Sotapanna, Sakadagami, Anagami and Arahanta. These levels are not specific male or female, acetic or householder but relates to the state of mind or the virtue in the different levels of the Sañyोजना or the passion that binds to a troubled mind. Sotapanna can be avoided to the personality-view (Sakkayaditthi), uncertainty (Vicikiccha) and, adherence to rule (Silabbataparamasa). Sakadagami can be avoided the three things as Sotapanna then also avoided the sensual lust (Kamaraga) and, repulsion (Patigha) less than Sotapanna. Skitacami can be avoided the Sañyोजना of five preliminary finally as the personality-view (Sakkayaditthi), uncertainty (Vicikiccha), adherence to rule(Silabbataparamasa), sensual lust (Kamaraga) and, repulsion (Patigha). Arahanta can be absolutely avoided to Sañyोजना as the personality-view (Sakkayaditthi), uncertainty (Vicikiccha), adherence to rule (Silabbataparamasa), sensual lust (Kamaraga), attachment to realms of form (Ruparaga), attachment to formless realms (Aruparaga), conceit (Mana), distraction (Uddhacca) and ignorance (Avijja).

Key words: The Noble Individual.

*อาจารย์วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนีนครลำปาง

บทนำ

มูลเหตุของการเขียนเรื่องนี้ ก็สืบเนื่องมาจากผู้เขียนได้สนทนากับคู่สนทนาท่านหนึ่ง แล้วรู้สึกว่าคุณสนทนามีอาการหงุดหงิด ไม่สบอารมณ์อะไรบางอย่าง ผู้เขียนก็พูดว่า “ใจเย็น ๆ ลดปฏิฆะ ลงบ้าง” คู่สนทนาจึงถามว่า “ปฏิฆะ” คืออะไร ผู้เขียนบอกว่า “ก็คือความกระทบกระทั่งในใจใจ เช่นเห็นผู้อื่นกริยาไม่ถูกต้อง วาจาไม่ถูกหู ก็หงุดหงิด รำคาญ ไม่พอใจ อะไรทำนองนี้แหละ” คู่สนทนาบอกว่า “วันหลังพูดภาษาที่คนทั่วไปฟังรู้เรื่องหน่อย” ผู้เขียนก็คิดว่า แสดงว่ามีคนจำนวนไม่น้อยที่ยังไม่ค่อยได้ยินสิ่งเหล่านี้ ทั้ง ๆ ที่คู่สนทนาของผู้เขียน เป็นผู้ที่มีระดับการศึกษาสูง เป็นคนเรียนเก่ง ตำแหน่งหน้าที่การงานก็สูง มีความรู้ในทางโลกมาก แต่อาจจะไม่ค่อยได้สัมผัสกับสิ่งที่ผู้เขียนได้พูดไป จึงคิดจะนำเสนอเรื่องนี้ ก็เลยตั้งชื่อเรื่องว่า “อริยบุคคล” จะครอบคลุมคำที่เกี่ยวข้องทั้งหมด

ผู้เขียนมิได้เป็นผู้เชี่ยวชาญ มิได้เก่งกาจซ้ำซ้อนในเรื่องนี้ แต่สนใจศึกษาทางนี้ ได้อ่านเอกสารต่าง ๆ ของท่านผู้รู้ จึงรวบรวมมาแบ่งปันเล่าสู่กันในหมู่มานานที่ไม่ค่อยคุ้นเคยกับคำดังกล่าว แต่เรื่องนี้คงไม่เหมาะกับท่านที่ได้ศึกษามาทางด้านพระพุทธศาสนา เพราะท่านน่าจะมีความรู้เรื่องนี้ดีกว่าผู้เขียนมากมายหลายเท่าตัว

ก่อนที่จะกล่าวถึงคำว่า “ปฏิฆะ” ก็จะต้องกล่าวถึงเรื่อง สังโยชน์ก่อน เพราะ ปฏิฆะ เป็น อย่างหนึ่งในสิบอย่างของสังโยชน์ พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2545 พิมพ์ครั้งที่ 2¹ ได้ให้ความหมายของคำว่า สังโยชน์ ไว้ว่า “เครื่องพัวพัน, เครื่องผูกมัด, หมายถึงกิเลสที่ผูกคนไว้กับวัฏสงสาร มี 10 อย่าง มีสัkkายาทิฐิเป็นต้น พระอริยบุคคลเมื่อละสังโยชน์เป็นลำดับจนหมดก็เป็นพระอรหันต์”

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต)² ได้กล่าวถึงกิเลสที่ผูกมัดใจสัตว์ว่า สังโยชน์ กิเลสที่ผูกมัดใจสัตว์, ธรรมที่มีตสัตว์ไว้กับทุกข์ มี 10 อย่าง คือ

โอรัมภาคิยสังโยชน์ สังโยชน์เบื้องต้น 5 ได้แก่

1. สัkkายาทิฐิ ความเห็นว่าเป็นตัวของตน
2. วิจิกิจฉา ความลังเลสงสัย
3. สีลัพพตปรามาส ความถือมั่นศีลพรต
4. กามราคะ ความติดใจในกามคุณ
5. ปฏิฆะ ความกระทบกระทั่งในใจ

อุทัมภาคิยสังโยชน์ สังโยชน์เบื้องสูง 5 ได้แก่

6. รูปราคะ ความติดใจในรูปธรรมอันประณีต
7. อรูปราคะ ความติดใจในอรูปธรรม
8. มานะ ความถือว่าตัวเป็นนั่นเป็นนี่
9. อุจฺจจะ ความฟุ้งซ่าน
10. อวิชชา ความไม่รู้จริง

พระโสตาบัน ละสังโยชน์ 3 ข้อต้นได้, พระสกิทาคามี ทำสังโยชน์ข้อ 4 และ 5 ให้เบาบางลง ด้วย, พระอนาคามี ละสังโยชน์ 5 ข้อต้นได้หมด, พระอรหันต์ ละสังโยชน์ทั้ง 10 ข้อ ในพระอภิธรรมท่านแสดงสังโยชน์อีกหมวดหนึ่ง

¹ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2545, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท นานมีบุ๊คส์พับลิเคชันส์ จำกัด, 2556), หน้า 1201.

²พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์ (ชำระ-เพิ่มเติม ช่วงที่ 1/ยุค), พิมพ์ครั้งที่ 19, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์พระพุทธศาสนาของธรรมสภา, 2556), หน้า 418-419.

คือ 1. กามราคะ 2. ปฏิมะ 3. มานะ 4. ทิฏฐิ (ความเห็นผิด) 5. วิจิกิจฉา 6. สีสัพพต ปรามาส 7. ภวราคะ (ความติดใจในภพ) 8. อิสสา (ความริษยา) 9. มัจฉริยะ (ความตระหนี่) 10. อวิชชา

พระอริยบุคคล

เรื่องของกิเลสผูกมัดใจสัตว์ หรือ สังโยชน³นี้ พระคัมภีรญาณ อธิပ္ปญญา³ ได้กล่าวไว้เช่นเดียวกัน โดยเริ่มต้นกล่าวถึงพระอริยบุคคลก่อน ว่า คำว่า **อริยบุคคล** ซึ่งแปลว่า บุคคลผู้ประเสริฐ มีอยู่ 4 ระดับ ได้แก่ โสตาบัน สกิทาคามี อนาคามี และอรหันต์ ที่จริงตั้งแต่โสตาบันจนถึงอรหันต์นั้น ไม่ได้ระบุไปที่เนื้อหนังร่างกายภายนอก ไม่ได้เล็งถึงความเป็นหญิง ความเป็นชาย หรือความเป็นบรรพชิต เป็นฆราวาส ฯลฯ แต่หมายถึง สภาพจิตหรือคุณธรรมที่อยู่ในระดับต่าง ๆ กัน

คำว่า โสตาบัน แปลว่า ผู้ถึงกระแสที่จะนำไปสู่พระนิพพาน⁴ หมายความว่าสภาพจิตที่เข้าถึงกระแสพระนิพพานหรือ ความว่าง พระนิพพานกับความว่าง โดยความหมายเป็นสิ่งเดียวกัน มีสุภาษิตว่า นิพพานัง ปรมัง สุขญัง แปลว่า พระนิพพานคือว่างอย่างยิ่ง ว่างอย่างยิ่งหมายถึงว่างถึงที่สุด ว่างชนิดที่ไม่มีขอบเขต จิตที่เข้าถึงกระแส มองเห็นพระนิพพานหรือความว่างอย่างชัดเจน จิตที่อยู่ในระดับโสตาบันนั้น ต้องละสังโยชนสามอย่างข้างต้นได้เด็ดขาด

เพื่อกำหนดได้ง่ายขึ้นสำหรับผู้เริ่มต้นการศึกษา จะอธิบายถึงสิ่งที่เรียกว่า **สังโยชน** ให้ตลอดสายก่อน คำว่า **สังโยชน** แปลว่า ผูกพันอย่างพรังพร้อม หรือกิเลสที่ผูกมัดใจสัตว์ หมายถึงสิ่งที่เข้ามาผูกมัดจิตไม่ให้อิสระ สิ่งที่ผูกพันจิตให้เป็นทุกข์ มีอยู่ 10 อย่าง ได้แก่

1. สักกายทิฏฐิ คือ ความเห็นว่าเป็นตัวของตน, ความเห็นเป็นเหตุถือตัวตน เช่น เห็นรูปเป็นตนเป็นต้น⁵ กองแห่งชาติเป็นตัวตนมองเห็นว่าชีวิตหรือรูปนามหรือ ชั้นห้าเป็นอัตตา ที่จริงโดยธรรมชาติรูปนามหรือชั้นห้าเป็นอนัตตา เป็นเพียงมายา แต่ปุถุชนสำคัญผิดว่า รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ เป็นตัวเป็นตนที่มีอยู่จริง ฉะนั้นปุถุชนจึงมองไม่เห็นพระนิพพาน ก็เพราะตัวตนของรูปนามหรือชั้นห้าปิดบังไว้ ส่วนภาวะจิตที่เป็นโสตาบันมองเห็นด้วยปัญญาว่า รูปนามหรือชั้นห้าว่างเปล่าไม่ได้มีอยู่จริง เมื่อไม่มีรูปนามหรือชั้นห้าเป็นตัวตนเข้ามาปิดบัง จึงมองเห็นพระนิพพานหรือความว่างอย่างชัดเจนเหมือนพระจันทร์ที่ปราศจากเมฆหมอกบดบัง

2. วิจิกิจฉา คือ ความลังเลไม่ตกลงได้, ความไม่แน่ใจ ความสงสัย, ความเคลือบแคลงในกุศลธรรมทั้งหลาย, ความลังเลเป็นเหตุให้ไม่แน่ใจในปฏิบัติเครื่องดำเนินของตน⁶ หมายถึง ลังเลสงสัยต่อพระรัตนตรัย คือไม่แน่ใจในพระรัตนตรัย โดยเฉพาะในพระธรรม อันเป็นคำสอนในพระพุทธองค์

3. สีสัพพตปรามาส คือ ความยึดถือว่าบุคคลจะบริสุทธิ์หลุดพ้นได้ด้วยศีลและวัตร (คือถือว่าเพียงประพฤติศีลและวัตรให้เคร่งครัดก็พอที่จะบริสุทธิ์หลุดพ้นได้ ไม่ต้องอาศัยสมาธิและปัญญาก็ตาม ถือศีลและวัตรที่มงายหรืออย่างมงายก็ตาม), ความถือศีลพรต โดยสักว่าทำตาม ๆ กันไปอย่างมงาย หรือโดยนิยมนว่าขลังว่าศักดิ์สิทธิ์⁷ ไม่เข้าใจความหมายและความมุ่งหมายที่แท้จริง, ความเชื่อถือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ด้วยเข้าใจว่าจะมีได้ด้วยศีลหรือพรตอย่างนี้ล่วงธรรมชาติวิสัย⁷

³ พระคัมภีรญาณ อธิပ္ปญญา : สวนโมกขพลาาราม, วิทยาศาสตร์กับพุทธศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร: สถาบันบันลือธรรม, 2551), หน้า 127-135.

⁴ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์ (ชำระ-เพิ่มเติม ช่วงที่ 1/ยุติ), หน้า 464.

⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 410.

⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 366.

⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 452.

4. กามราคะ คือ ความกำหนดด้วยอำนาจกิเลสกาม, ความใคร่กาม⁸ หมายถึง ความยินดี พอใจในรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ที่น่าปรารถนา โดยเฉพาะรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะของเพศตรงกันข้าม

สิ่งที่เรียกว่า กาม มีอยู่ 2 อย่าง ได้แก่ 1) วัตถุกาม หมายถึง วัตถุอันน่าใคร่ 5 ประการ หรือกามคุณห้า ก็คือ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะของเพศตรงกันข้ามดังที่ได้กล่าวมาแล้ว 2) กิเลสกาม หมายถึง ความรู้สึกยินดี พอใจที่มีต่อรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ เป็นความรู้สึกที่เกิดขึ้นมาในจิตใจ

จิตที่อยู่ในระดับโสดาบันยังละกามราคะไม่ได้ ดังนั้น ฆราวาสที่เป็นโสดาบันจึงมีคู่ครอง มีลูกได้ แต่ไม่ได้เกี่ยวข้องกับชนิดที่หลงใหลมัวเมออย่างปุถุชน

5. ปฏิกะ คือ ความขัดใจ, แค้นเคือง, ความซึ่งเคียด, ความกระทบกระทั่งแห่งจิต ได้แก่ความที่จิตหงุดหงิดด้วยอำนาจโทสะ⁹ เช่น เห็นใครที่มีกิริยาไม่ถูกตา วาจาไม่ถูกหู ก็หงุดหงิด ชุนเคือง, ผู้นำเสนอผลงานบนเวที เมื่อมีผู้วิพากษ์ กล่าวถึงความบกพร่อง หรือความไม่ดี ไม่สมบูรณ์ของงานที่น่าเสนอ ก็หงุดหงิด ไม่พอใจ เป็นต้น

6. รูปราคะ คือ ความติดใจในรูปธรรม คือ ติดใจในอารมณ์แห่งรูปฌาน หรือรูปธรรมอันประณีต¹⁰ หมายถึง เช่น มีความพอใจอยู่ในรูปฌานทั้งสิ้น ได้แก่ ปฐมฌาน คือ ฌานที่ 1, ทุตติยฌาน คือ ฌานที่ 2, ตติยฌาน คือ ฌานที่ 3, และ จตุตถฌาน คือ ฌานที่ 4 จิตที่ยังติดอยู่ในรสของรูปฌานก็ยังไม่อิสระ

7. อรูปราคะ คือ ความติดใจในอรูปธรรม, ความติดใจในอารมณ์แห่งอรูปฌาน, ความปรารถนาในอรูปภพ¹¹ หมายถึง ความยินดี พอใจอยู่กับสิ่งที่ไม่ใช่รูป เช่น เกียรติยศชื่อเสียง ความดี บุญกุศล ทำความดีแล้วก็ยึดถือในความดี ทำบุญแล้วก็ยึดในบุญ ความดีหรือบุญถ้าเข้าไปยึดถือก็กลายเป็นของหนักเหมือนกัน การทำความดี ถ้าประกอบด้วยอวิชา ก็เป็นความดีที่ไม่มีบริสุทธ์ และกลายเป็นของหนัก ถ้าการทำความดีนั้นประกอบด้วยสติปัญญา ก็จะเป็นความดีที่บริสุทธ์และไม่หนักหรือความพอใจในอรูปฌานทั้ง 4 ได้แก่ อากาสาณัญ จายตนะ วิญญาณัญจายตนะ อากิญจัญญายตนะ และเนวสัญญานาสัญญายตนะ จิตที่เพลินอยู่ในรสของอรูปฌานนั้น ก็ยังไม่อิสระเหมือนกัน

8. มานะ คือ ความถือตัว, ความสำคัญตนว่าเป็นนั่นเป็นนี่ ในพระไตรปิฎกได้กล่าวถึงมานะไว้มากหลายชุด ตั้งแต่หมวด 1 ถึงหมวด 10, อย่างน้อยพึงทราบมานะ 3 ที่ตรัสไว้ด้วยกันกับ ตัณหา 3 คือ 1. มานะ ความถือตัวอยู่ภายใน โดยมีตัวตนที่ต้องให้ความสำคัญ ที่จะพะเนาะว่าจะยกจะชูให้ปรากฏหรือให้เด่นขึ้นไว้ อันให้คำหนึ่งที่จะแบ่งแยกเราเขา จะเทียบ จะแข่ง จะรู้สึกกระทบกระทั่ง 2. อติมานะ ความถือตัวเกินลวง โดยสำคัญตนหยาบรุนแรงขึ้น เป็นความยกตัวเหนือเขา ดูถูกดูหมิ่นเหยียดหยามผู้อื่น 3. โอมานะ ความถือตัวต่ำต้อย โดยเหยียดตัวลงเป็นความดูถูกดูหมิ่นตนเอง¹²

9. อุทธัจจะ คือ ความฟุ้งซ่าน, จิตส่าย, ใจวอกแวก¹³ หมายถึง ความคิดฟุ้งซ่านแต่เป็นความคิดฟุ้งซ่านที่ละเอียด ต่างจากความคิดฟุ้งซ่านที่เป็นนิรวรณะ ซึ่งมีลักษณะที่หยาบถึงขนาดทำให้เกิดความรู้สึกรำคาญซ้อนขึ้นมาด้วย ที่เรียกว่า อุทธัจจะกุกกัจจะ แปลว่า ความฟุ้งซ่านและรำคาญ

แม้เป็นความคิดในเรื่องของธรรมะ (ธรรมะคิด) ถ้าขาดสติ สัมปชัญญะ ความคิดก็จะปรากฏเป็นอัตตาตัวตน และกลายเป็นความคิดฟุ้งซ่านไปเหมือนกัน แต่ถ้าเป็นความคิดที่ประกอบด้วยสติ สัมปชัญญะเป็นความคิดที่บริสุทธ์ ความคิดนั้นจะไม่ปรากฏเป็นอัตตา (อนัตตา) ความคิดอย่างนี้เรียกว่า ความคิดสร้างสรรค์

⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 16.

⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 193.

¹⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 348.

¹¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 519.

¹² เรื่องเดียวกัน, หน้า 315-416.

¹³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 560.

10. **อวิชชา** คือ ความไม่รู้จริง, ความหลงอันเป็นเหตุไม่รู้จริง มี 4 คือความไม่รู้อริยสัจ 4 แต่ละอย่าง (ไม่รู้ทุกข์, ไม่รู้เหตุเกิดทุกข์, ไม่รู้ความดับทุกข์, ไม่รู้ทางให้ถึงความดับทุกข์) อวิชชา 8 คือ อวิชชา 4 และเพิ่ม 5. ไม่รู้อดีต 6. ไม่รู้อนาคต 7. ไม่รู้ทั้งอดีตทั้งอนาคต 8. ไม่รู้ปัจจัยสมุปบาท¹⁴ หมายถึง ความไม่รู้แจ้งในการเอา

ชนะความทุกข์ในทางจิตใจ โดยหลักก็คือ ไม่รู้อริยสัจทั้ง 4: ไม่รู้ว่าความทุกข์ คือ อะไร ไม่รู้ว่าเหตุให้เกิดทุกข์ คือ อะไร ไม่รู้ว่าความ ไม่เป็นทุกข์ คืออะไรและไม่รู้ว่าวิธีปฏิบัติเพื่อความไม่ทุกข์ คือ อะไร แม้มีความรู้ในทางโลกสูง เช่น สำเร็จ การศึกษาระดับปริญญาเอก หรือแม้จะมีความรู้ในทางธรรมกว้างขวาง แต่อยู่ในรูปของปริยัติ ที่เรียกว่าพหูสูต ถ้ายังดีใจ เสียใจเป็นคนเห็นแก่ตัว ก็แสดงว่ายังมีอวิชชาอยู่นั่นเอง ตรงกันข้ามแม้ไม่มีความรู้ในทางโลกสูง หรืออาจจะไม่มีความรู้ ในทางธรรมที่เป็นทฤษฎี แต่ถ้าผู้นั้นจิตใจสะอาด สว่าง สงบ แสดงว่าไม่มีอวิชชา ฉะนั้น ความหมายของอวิชชาที่เป็น สังโยชน์ คือ ไม่รู้ในการดับทุกข์

หันมาศึกษาถึงโสดาบัน ซึ่งเป็นอริยบุคคลจำพวกแรกกันอีกครั้งหนึ่ง คำว่า **โสดาบัน** หมายถึง สภาพจิตที่ เข้าถึงกระแสพระนิพพานเป็นบางส่วน มองเห็นความว่าง (สูญญตา) เป็นเป้าหมายที่ชัดเจน เรียกว่าดวงตาเห็นธรรมก็ได้ ธรรม หมายถึง พระนิพพานหรือความว่างตามในที่นี้ หมายถึง ตาปัญญา ดวงตาเห็นธรรมก็คือ มีปัญญาเห็นแจ้งต่อพระ นิพพานหรือภาวะของความว่าง ที่ได้อธิบายไปแล้วในตอนแรกว่า สภาพจิตที่เป็นโสดาบันละสังโยชน์สามอย่างข้างต้นได้ เต็ดขาด คือ สกกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา และ สลัปปตปรามาส

อริยบุคคลจำพวกที่สอง **สกิทาคามี** ซึ่งแปลว่า ผู้กลับมาอีกครั้งเดียว หมายความว่า สภาพจิตที่ย้อนกลับมา ยินดีในกามราคะเพียงครั้งเดียว หรือย้อนกลับมายินดีร้ายในปฏิฆะเพียงครั้งเดียว ภาวะจิตที่อยู่ในระดับสกิทาคามี ละ สังโยชน์สามอย่างข้างต้นได้เหมือนกับโสดาบัน แต่ทำราคะ โทสะ โมหะ ให้เบาบางกว่าโสดาบัน หมายความว่า เกิดกาม ราคะและปฏิฆะน้อยกว่าโสดาบัน ที่จริงคำว่ากลับมาอีกครั้งเดียว ไม่ใช่กลับมาครั้งเดียวจริง ๆ ตามศัพท์ แต่หมายถึง กลับมายินดียินดีร้ายน้อยที่สุด

อริยบุคคลจำพวกที่สาม **อนาคามี** ตามศัพท์แปลว่า ผู้ไม่กลับมาอีก หมายความว่า ภาวะจิตที่ไม่ย้อนกลับมา ยินดีในกาม ราคะ และไม่ย้อนกลับมายินดีร้ายในปฏิฆะอีก สภาพจิตที่อยู่ในระดับอนาคามี ละสังโยชน์ห้าอย่างเบื้องต้นได้ เต็ดขาด ตั้งแต่สกกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา สลัปปตปรามาส กามราคะและปฏิฆะสังโยชน์ห้าอย่างนี้ เรียกว่า โอรัมภาคัยสังโยชน์ แปลว่า สังโยชน์เบื้องต้น เป็นสังโยชน์ในชั้นหยาบ ๆ สติปัญญาในระดับอนาคามีละได้หมด แต่ก็ยังมีสังโยชน์อีกห้าอย่างที่มี โอกาสเข้ามากระทบจิตใจได้ ต้องใช้สติปัญญาในระดับอรหันต์จึงจะละได้หมด

อริยบุคคลจำพวกที่สี่ก็คือ **อรหันต์** คำว่า อรหันต์ท่านให้ความหมายไว้ 5 อย่าง 1) ผู้ไกลจากกิเลส หมายถึง ภาวะจิตที่ไกลจากสังโยชน์ทั้ง 10 อย่าง ปราศจากความทุกข์ด้วยประการทั้งปวง 2) ผู้กำจัดข้าศึกคือกิเลสได้แล้ว มี สติปัญญาที่สามารถเอาชนะข้าศึก คือ กิเลสได้เด็ดขาด 3) ผู้หักกรมสังสารจักรเสร็จแล้ว อยู่เหนือวงจรของกิเลส กรรม วิบาก 4) ผู้ควรแก่การบูชา ผู้ที่เป็นพระอรหันต์นั้นบริสุทธิ์ถึงที่สุด จึงเป็นผู้ควรได้รับการบูชา และ 5) ผู้ไม่มีความลับถ้ำใน ภาษาศีลธรรม หมายถึง เป็นผู้ซื่อตรง เป็นผู้เปิดเผย ถ้ำในภาษาปรมัตถ์ หมายถึง เป็นผู้รู้แจ้งแทงตลอดในทุกแง่ทุกมุม ใน เรื่องของจิตใจไม่มีอะไรเป็นความลับอีกต่อไป

ตกลงว่าอริยบุคคลตามหลักของพุทธศาสนามีอยู่ 4 จำพวก คือ **โสดาบัน, สกิทาคามี, อนาคามี และ อรหันต์** ผู้ที่เป็นปุถุชน จิตใจยังอยู่ในฝ่ายโลกียธรรม มองไม่เห็นโลกตามที่เป็นจริง เพราะถูกอิตตาของนามรูปปิดบัง ส่วน อริยบุคคลนั้นจิตใจอยู่ฝ่ายโลกุตระธรรม มองเห็นโลกตามที่เป็นจริง เพราะไม่มีอิตตาของนามรูปปิดบัง มีสติสัมปชัญญะเห็น ว่ารูปนามว่างเปล่า เป็นเพียงมายา คือ ของหลอก มีโดยสมมติ แต่ไม่มีโดยปรมัตถ์

¹⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 520.

บทสรุป

จากเอกสารต่าง ๆ ที่นำเสนอ พอสรุปได้ว่า พระอริยบุคคล มี 4 ประเภท คือ 1) พระโสดาบัน ละสังโยชน์ 3 ข้อต้นได้ คือ สักกายทิฏฐิ ความเห็นว่าเป็นตัวของตน, วิจิกิจฉา ความลังเลสงสัย, และสีลัพพตปรามาส ความถือมั่นศีลพรต 2) พระสกิทาคามี นอกจากละสังโยชน์ 3 ข้อต้นได้แล้ว ยังทำสังโยชน์ข้อ 4 และ 5 ให้เบาบางลงด้วย คือ กามราคะ ความติดใจในกามคุณ, และภริษะ ความกระทบกระทั่งในใจ 3) พระอนาคามี ละสังโยชน์ 5 ข้อต้นได้หมด 4) พระอรหันต์ ละสังโยชน์ทั้ง 10 ข้อ บุคคลผู้ใดเป็นพระโสดาบัน, พระสกิทาคามี, พระอนาคามี, พระอรหันต์ ไม่มีวุฒิปัตร์ หรือประกาศนียบัตร ไว้ติดข้างฝาบ้านเพื่อโชว์ให้ใคร ๆ ใ้รู้ และก็ไม่มีใครประกาศตนว่า ฉันนี่แหละเป็นพระโสดาบัน เป็นพระสกิทาคามี เป็นพระอนาคามี หรือเป็นพระอรหันต์ เพราะการปฏิบัติในทางพระพุทธศาสนานั้น รู้ได้เฉพาะตน ดังบทสวดมนต์ทำวัตรเช้า ธรรมภาณุดัง ว่า “ปัจจุตตัง เวทิตัพโพ วิญญูหิ : เป็นสิ่งที่ผู้รู้รู้ได้เฉพาะตน”¹⁵

ตัวท่านเอง อยู่ในระดับไหนกันบ้าง ท่านเองนั่นแหละเป็นผู้รู้ได้ด้วยตัวของตนเอง ผู้อื่นไม่รู้ ทุกวันนี้ท่านยังชอบทานอาหารอร่อย ๆ หรือไม่ ร้านอาหารใกล้ ๆ บ้าน ใกล้ ๆ ที่ทำงานของท่านก็มี แต่ท่านไม่รับประทาน ต้องขับรถไปไกล ๆ เพื่อไปร้านอาหารประเภทเดียวกันกับที่อยู่ใกล้บ้านของท่าน เพราะว่าที่นั่นอร่อยกว่า ยิ่งท่านชายบางท่านชอบดูภาพไปภาพเปลือย ส่งให้กันทาง Line ทาง Facebook แสดงว่าท่านยังละกาม ไม่ได้ ท่านก็ยังคงไปไม่ถึง พระอนาคามี ที่กล่าวนี้ อาจจะไกลตัวเกินไป เพราะพระอนาคามีนั้น ละกามได้หมด คือละสังโยชน์ได้ทั้ง 5 ข้อต้น ยกตัวอย่างอีกสักตัวอย่างหนึ่ง ถ้าท่านเป็นคนต่างถิ่นไปร่วมงานสวดพระอภิธรรมศพแห่งใดแห่งหนึ่ง ท่านไปล่าช้า ที่นั่งที่เป็นเก้าอี้นุ่ม มีผ้าขาวหุ้มพนักพิงที่อยู่แถวหน้า ๆ มีผู้หลักผู้ใหญ่ในพื้นที่ นักการเมืองท้องถิ่น และคณะนั่งกันเต็มหมดแล้ว ท่านต้องนั่งเก้าอี้พลาสติกรวมกับชาวบ้านในแถวกลาง ๆ หรือ ท้าย ๆ ท่านนึกหงุดหงิดใจใจใหม่ว่า “ฉันเป็นถึงผู้อำนวยการ... ทำไปไม่มีใครมาเชิญฉันไปนั่งที่... ถ้าเก้าอี้ไม่พอก็ควรวางแผนสำรองเผื่อ VIP ที่มีได้คาดหมายด้วยไว้สิ” แสดงว่าท่านก็ยังไม่ใช่ สักกายทิฏฐิ บางคนเกษียณอายุราชการไปแล้ว ยังนึกว่าตัวเองเป็น ผอ. อยู่ ท่านยังบนสิ่งศักดิ์สิทธิ์เพื่อขอให้ท่านได้รับสิ่งนั้นสิ่งนี้อยู่หรือไม่ ยังไปไหว้ต้นไม้ ชักตุตันไม้เพื่อขอเลขห่วยอยู่หรือไม่ ถ้ายังเป็นอยู่แสดงว่าท่านก็ยังละสังโยชน์ข้อ 1-3 ไม่ได้ ก็ยังไม่ใช่โสดาบัน หากท่านพิจารณาจากสังโยชน์ทั้ง 10 ข้อแล้ว ประเมินตนเองว่าท่านอยู่ในระดับใด หากไม่เข้าเกณฑ์เลย แม้โสดาบันก็ยังเป็นไม่ถึง ก็ไม่ต้องน้อยใจ ขอให้รักษาศีล 5 ให้บริสุทธิ์ไว้ ค่อยปฏิบัติไปตามกำลัง ไม่วันใดวันหนึ่งท่านคงจะพบเองว่าชีวิตของท่านเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น เพราะศีล 5 ได้ชื่อว่าเป็นจริยธรรมพื้นฐานสำหรับการเป็นมนุษย์ ดังที่บ้านสุขแท้จริง¹⁶ กล่าวถึงศีล 5 ว่า ศีล 5 นี้ ในภาษาบาลีเดิมเรียกว่า “มนุษยธรรม” (ธรรมที่ทำให้คนให้เป็นมนุษย์) เพราะผู้ปฏิบัติตามศีล 5 ได้ ย่อมเป็นคนคุณภาพที่สามารถยกชีวิตให้พัฒนาขึ้นมาอีกระดับหนึ่ง จากปุถุชนทั่วไป ที่ยังคงใช้ชีวิตโดยการชักจูงของสัญชาตญาณเป็นส่วนใหญ่ ส่วนผู้ปฏิบัติตามศีล 5 แล้วนั้น จะก้าวเข้าสู่การเป็นมนุษย์ผู้พร้อมที่จะร่วมเป็นส่วนหนึ่งส่วนแห่งสังคมอารยะ ที่สามารถจะนำพาทั้งชีวิตของตน ของคนอื่น และของสังคมโดยรวม ไปสู่ความร่มเย็นเป็นสุขอย่างเกื้อกูลกันในวงกว้างทั่วทั้งโลก

หากท่านมีปัญหาเกี่ยวกับคำศัพท์ใด ๆ ทางพระพุทธศาสนา ก็ลองไปกราบนมัสการถามพระคุณเจ้า ตามวัดใกล้ ๆ บ้านของท่าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งพระคุณเจ้าที่มีคำว่า “พระมหา...” นำหน้านาม หรือถามคฤหัสถ์ที่สังคมเรียกท่านว่า “มหา” ก็จะได้คำตอบและหายสงสัยในสิ่งนั้น

¹⁵ อ้างอิงมาจาก บททำวัตรสวดมนต์ ประจําศูนย์พัฒนาจิตเฉลิมพระเกียรติ วัดไร่เปิง (ปโปทธาราม), พิมพ์ครั้งที่ 8, (เชียงใหม่: หจก. โรงพิมพ์ช้างเผือก, 2556), หน้า 4.

เอกสารอ้างอิง

พระคัมภีร์ญาณ อภิปัญญา โฉม สอนโมกขพลาราม. วิทยาศาสตร์กับพุทธศาสตร์. กรุงเทพมหานคร: สถาบันบันลือธรรม. 2551.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์ (ชำระ-เพิ่มเติม ช่วงที่ 1/ยุดิ). พิมพ์ครั้งที่ 19. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์พระพุทธศาสนาของธรรมสภา. 2556.

ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2545. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: บริษัท นานมีบุ๊คส์พับลิเคชันส์ จำกัด. 2556.

วัดไร่เปิง (ตโปทาราม). บททำวัตรสวดมนต์ ประจำศูนย์พัฒนาจิตเฉลิมพระเกียรติ วัดไร่เปิง (ตโปทาราม). พิมพ์ครั้งที่ 8. เชียงใหม่: หจก. โรงพิมพ์ช้างเผือก. 2556.

บ้านสุขแท้จริง. ศิล 5 จริยธรรมพื้นฐานสำหรับการเป็นมนุษย์ [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: http://61.19.252.241/sooktaejing/index.php?option=com_content&view=article&id=161

:dhamma-5-rules&catid=46:dhamma-shower&Itemid=67 [21 ก.ค. 2558].